

Specialieji keliaujančių žmonių poreikiai, į kuriuos reiktų atsižvelgti švietimo įstaigoms ir profesinio ugdymo sistemai

Institucijų apklausa

2005 metais projekto partneriai tyrinėjo klausimus, susijusius su romų švietimu, profesiniu rengimu ir įdarbinimu. Buvo klausinėjami

- romų bendruomenių atstovai ir
- institucijų, dirbančių šiose srityse, atstovai.

Šioje ataskaitoje apžvelgiami institucijų atstovų apklausos rezultatai. Jie atsakinėjo į mūsų pateikiamus klausimus, remdamiesi savo darbo patirtimi.

Apklaustų institucijų skaičius :

- 15 Prancūzijoje
- 4 Lietuvoje
- 2 Rumunijoje
- 4 Ispanijoje
- 3 Čekijoje
- 3 Graikijoje

Projekte dalyvaujančios šalys prašė institucijų, dirbančių su romų tautybės žmonėmis, atstovų apsvarstyti kai kuriuos romų integracijos klausimus.

Ypač mus domino specialieji poreikiai, į kuriuos reiktų atsižvelgti, norint padėti romams integruotis darbo rinkoje, kokių daugumai pasitaiko kliūčių ir kokių priemonių reiktų imtis, norint jas nugalėti.

Apklausoje dalyvavusių institucijų charakteristika.

1 priede yra apklausoje dalyvavusių institucijų sąrašas. Tarp jų rasite mokyklų, valstybinių įstaigų, asociacijų, nevyriausybinių organizacijų. Jos skiriasi savo darbo su romų tautybės piliečiais patirtimi. Vienos dirba apie dvejus metus, kitos – ilgiau, nei keturiasdešimt. Labai skiriasi ir jų aptarnaujamų romų skaičius: vienos konsultavo atskirus žmones, o kitos dirba su tūkstančiais. Kai kurios institucijos neturi statistinių duomenų apie romų tautybės klientus, nes apskaitoje neskirsto klientų pagal tautybę. Vienose institucijose lankosi daugiau moterų, o kitose – vyrų. Mūsų apklaustos institucijos teikia įvairias paslaugas:

- Pagalba, planuojant romų bendruomenės raidą, skatinant jų pačių iniciatyvą ir atsakomybę, ieškant partnerių, reikalingos paramos, siekiant geresnės romų gyvenimo kokybės.
- Informavimas, profesinis konsultavimas, tarpininkavimas, ieškant darbo, pagalba įsidarbinant, parama, renkantis profesinius kursus (taip pat ir finansinė).
- Universitetinis ugdymas – kursai ir seminarai.
- Sociologiniai tyrimai, žmogiškųjų išteklių ugdymas, projektų vadyba, kultūrinė, sveikatingumo, švietimo, įkurdinimo, monitoringo ir vertinimo veikla.
- Romų tautybės piliečių integracija visuomenėje.
- Bendrojo išsilavinimo paslaugos.
- Finansinės ir socialinės paramos organizavimas vaikams, kuriems tokia parama reikalinga. Visuomenės švietimas romų tautybės bendruomenių gyvenimo būdo klausimais (išleistas nuotraukų katalogas), vasaros stovyklų organizavimas romų vaikams, bendros veiklos organizavimas romų ir kitų tautybių vaikams iš globos namų.
- Tarpininkavimas darbo biržoje.
- Pagalba romų/čigonų tautybės žmonėms, tenkinant aktualius jų poreikius: švietimo, profesinio ugdymo, įdarbinimo, sveikatos, apgyvendinimo, kultūros, socialinės integracijos, teisinės pagalbos. Atsižvelgiama į jaunimo ir moterų poreikių specifiką. Veiksmai, padedantys įgyvendinti aktyvią romų/čigonų bendruomenių politiką, tokie kaip informavimas apie teikiančias pagalbą institucijas, mokymo programas, informacinius biurus, tarptautinį bendradarbiavimą, padrašinimas, įgyvendinant socialinę politiką, publikacijų rengimas.
- Suaugusiųjų švietimas.
- Profesinis rengimas.
- Pagalba, gaunant ir panaudojant finansinę paramą, mokymas, sociokultūriniai seminarai.
- Specialiųjų mokymosi poreikių turinčių moksleivių problemų vertinimas ir jų sprendimo monitoringas, pamokų praleidimų kontrolė ir bendradarbiavimas su vidurinėmis mokyklomis.
- Profesinis mokinių, turinčių mokymosi sunkumų mokykloje, parengimas.
- Nėščių moterų ir vaikų nuo gimimo iki šešerių metų amžiaus raidos priežiūra, patarimai, kaip sveikai juos auginti ir lavinti.
- Kelių vietinių bendruomenių susitikimų organizavimas, siekiant tobulinti kolektyvinį valdymą.
- Pagalba užsieniečiams, gyvenantiems Prancūzijoje, švietimo srityje.
- Socialinės ir profesinės integracijos tobulinimas: pagalba moksleiviams, vadovavimas jiems, pagalba bedarbiams, jaunimui, turinčiam daug įvairaus pobūdžio problemų, pašalpas gaunančių žmonių profesinė ir socialinė reintegracija.

Daugelis apklaustų institucijų aptarnaujamų žmonių yra beraščiai arba turi minimalų išsilavinimą. Tik viena iš apklaustųjų institucijų Rumunijoje - agentūra bendruomenės raidai "Inter-Activa"- dirbo su 5% romų tautybės žmonių, turinčių universitetinį išsilavinimą.

Apklaustose institucijose skyrėsi ir romų tautybės klientų procentas: nuo penkių iki šimto. Ne visos institucijos galėjo atsakyti į šį klausimą, nes neturėjo statistinių duomenų.

Nuostatos i romų tautybės žmonių švietimą bei įdarbinimą.

Šią problemą mes pradėjome tyrinėti nuo klausimo, kaip pakito dabartinė romų tautybės asmenų švietimo situacija, lyginant su keliais praėjusiais metais: ar besimokančių skaičius išaugo, ar sumažėjo. Viena Lietuvos mokyklų, turinčių ilgalaikę darbo patirtį su romų vaikais, mano, kad sumažėjo. Jų manymu taip atsitinka, nes mergaitės labai anksti išteka. Kita priežastis – romų emigracija į Europos Sąjungos šalis. Be to, Vilniaus savivaldybė pradėjo reorganizaciją romų gyvenvietėje. Šis įvykis sutelkė romų bendruomenės dėmesį, sutrikdė įprastą gyvenimo būdą, kurio dalis yra mokymasis. Kad romų skaičius sumažėjo, mano ir vienos čekų mokyklos atstovai. Jų manymu, romų vaikai praranda mokymosi motyvaciją. Penkios institucijos neturėjo duomenų, tačiau dauguma pastebėjo, kad besimokančių romų skaičius padidėjo. Analizuojant kodėl taip atsitiko, buvo išvardintos šios priežastys:

- Vidaus ir išorės politikos sukurtos naujos galimybės padarė romų tautybės vaikus lankyti bendrojo lavinimo mokyklų klases ir sumažino metančių mokyklą vaikų skaičių. Pvz., Rumunijoje, Botosani mieste, 2003 metais buvo tik 3 romų vaikai vidurinėse mokyklose, o 2005 metais Švietimo ir Tyrimų ministerijos papildomai sukurtose vietose mokėsi dar 65. Panaši situacija buvo užfiksuota ir universitetuose. Paskutiniai statistiniai duomenys rodo, kad mažiau romų tautybės moksleivių palieka mokyklą, jos nebaigę, lyginant su ankstesniais metais
- Teigiami švietimo sistemos aspektai, padėję motyvuoti romų vaikus tęsti mokslus ir tikėti lygiomis galimybėmis po mokyklos baigimo, buvo romų tautybės mokytojų dalyvavimas švietimo sistemoje ir romų kalbos naudojimas mokant.
- Atsirado teigiamų pavyzdžių.
- Romų bendruomenės įtraukimas į vaikų ugdymą buvo labai svarbus.
- Pakilo šeimų sąmoningumas, nes vyksta nuolatinis darbas su tėvais. Netoli romų gyvenamų vietų atidarytos ikimokyklinio ugdymo klasės ir dienos centrai jų vaikams. Tėvai gali matyti, ką veikia jų vaikai mokykloje.
- Tėvams teikiama socialinė parama tik tuo atveju, jeigu jų vaikai lanko mokyklą.
- Pradinę mokyklą romų vaikai pradeda lankyti anksčiau ir dėl to gerėja jų lankomumo rodikliai. Romų/čigonų šeimos pradeda palankiau vertinti švietimo naudą, ypač pradinėje mokykloje. O tai yra žingsnis pirmyn.
- Vis daugiau vaikų pradeda lankyti pradinę mokyklą ir gerbti mokykloje galiojančias taisykles. Siekiant šių tikslų, labai efektyvus buvo mediatorių įsikišimas ir naudingas socialinių darbuotojų darbas.
- Institucijos matė jų ugdymo naudą ir visi sutartinai dirbo, eidami tuo pačiu keliu.
- Kolektyvinė valia (mokykla, valdžia, valstybinės institucijos) ir keliaujančių vaikų apskaita.

- Įstatymas: mokymasis mokykloje yra privalomas.
- Ugdymo departamentas įkūrė specialią organizaciją ir atsirado mokyklos vietose, skirtose keliaujantiems žmonėms apsistoti.
- Vis daugiau tėvų nori, kad jų vaikai įgytų pilną išsilavinimą mokykloje.
- Kuriamos specialios darbo vietos.

Apibendrinant galima teigti, kad dauguma apklaustų institucijų visose projekte dalyvaujančiose šalyse teigiamai vertina įvairių organizacijų pastangas padėti romų vaikams adaptuotis mokykloje ir pastebi teigiamus tokių pastangų rezultatus. Jos ypač pabrėžia, kad svarbus romų bendruomenių dalyvavimas, socialinių darbuotojų veikla ir tėvų sutikimas. Ypač stiprų poveikį turi koordinuoti veiksmai: pagarbos įstatymui skatinimas, valstybinė parama ir įvairių organizacijų konkretūs veiksmai.

Tarp svarbiausių sėkmingo romų vaikų ugdymo veiksnių yra minima šeimos parama. Kokios yra romų šeimų nuostatos į jų vaikų mokymąsi mokykloje? Štai kokie yra dažniausiai pasitaikantys institucijų atstovų atsakymai:

- Jie yra skurdo kultūros kaliniai ir jie susitaukę su mintimi, kad tai bus visada čigonams. Gyvenantiems skurde žmonėms tai yra bendra nuostata: perspektyvų trūkumas pabaigus mokyklą atstumia nuo pastangų siekti gerų rezultatų mokykloje.
- Mokymasis nėra didelė vertybė. Jie nemato mokymosi naudos.
- Mokymasis – ne prestižinis dalykas. Būdami 15 metų berniukai tampa nepriklausomi nuo tėvų ir neklauso jų.
- Tradicinėje šeimoje moters vaidmuo ir statusas atstumia nuo mokyklos lankymo. Mergaitės mokomos prižiūrėti mažus vaikus, nes pagrindinis jų gyvenimo tikslas yra būti žmona ir motina.
- Šeimos jaučia, kad laikai pasikeitė ir mokymasis mokykloje yra būtinas. Tačiau vis dar jos nepakankamai to reikalauja iš vaikų, nes sulaiko šeimos įpročiai (prekiavimas ir t.t.), vaidmenys, baimės, atmetimas.
- Jie baiminasi, kad mokymas ir vietos, kuriose mokoma, pavyzdžiui, vidurinės mokyklos, kelia grėsmę jų kultūriniam identitetui.
- Šiuo metu vaikai yra didžiausi mokslo propaguotojai savo šeimose, jie skatina tėvus suprasti, koks svarbus yra mokymasis jų ateities gerbūviui.
- Pastebėtas ryškus skirtumas tarp miesto ir kaimo, uždarų ir atvirų romų bendruomenių, skurdžių ir geriau išsivysčiusių sričių.
- Iš dalies galima teigti, kad jų siekiai susiduria su frustracijos būseną keliančiomis kliūtimis. Jie ir nori, kad jų vaikai mokytųsi, ir skeptiškai į tai žiūri. Jie supranta, kad yra kliūčių ir žiūri į jas, kaip kažką „natūralaus“.

- Pradžioje jie bijojo prarasti savo kultūrą, tačiau dabar jie mato mokyklos naudą kasdieniniam gyvenimui, kai kurie nori išmokti skaityti ir tapti asmenybe.
- Keliaujantys žmonės (romai) didžiuojasi savo vaikais, kai šie pramoksta skaityti, tačiau sunku paskatinti siekti daugiau, nes jiems atrodo, kad išmokti skaityti reiškia būti pakankamai išsilavinusiu.
- Nepaisant pastebimo kai kuriose grupėse pasitikėjimo savimi trūkumo, romai stengiasi prisitaikyti prie pradinės mokyklos reikalavimų ir mokytis toliau, vidurinėse mokyklose, kuriose vis dar patiria didelius sunkumus.

Apibendrinant aukščiau pateiktus atsakymus, galima sakyti, kad mokymasis, jų nuomone, nėra prestižinė veikla, tačiau ta nuostata keičiasi skirtingose situacijose. Miestuose, šiuolaikiškesnėse šeimose, kai mokytis leidžiami berniukai, požiūris į mokslą palankesnis, tačiau kaimuose, senose romų šeimose, kai kalbama apie mergaičių mokymąsi, ta nuostata lieka nepalanki.

Daugelis respondentų sutinka, kad minimaliame lygyje mokymasis romams yra svarbus, nors jie vis dar bijo nepažįstamos jiems sistemos ir bijo prarasti savo identitetą.

Kalbant apie romų nuostatas į įdarbinimą, respondentai išsakė tokias nuomones:

- Dažniausiai jie yra atviri įdarbinimo galimybėms, nes viena didžiausių problemų romų šeimose yra pajamų trūkumas.
- Kartais jie yra priklausomi nuo socialinių pašalpų ir jiems atrodo, kad to pakanka jų poreikiams tenkinti; tokia nuostata yra bendra skurdo kultūroje gyvenantiems žmonėms; ji būdinga ne tik romams.
- Jiems trūksta pasitikėjimo savimi.
- Romai mano, kad dirbti būtina, tačiau yra skeptiškai nusiteikę dėl galimybių jiems įsidarbinti. Net jeigu jie yra išsilavinę ar turi pakankamą kvalifikaciją, vis tiek įsitikinę, kad jiems yra mažiau galimybių įsidarbinti, negu kitiems. Todėl paprastai jie tęsia tradicinę savo etninės grupės veiklą (pvz., prekiauja nešiojamomis prekėmis) ir mano, kad tai vienintelė sritis, kurioje galima realizuoti savo siekius.
- Jie norėtų turėti darbą, tačiau ne visiems metams, ne pastovų, o tokį, kuris leistų jiems keliauti, kada jie nori. Jiems labiau patinka savarankiškas darbas, kur nereikia klausyti viršininko nurodymų, kad jie galėtų daryti ką nori ir kada nori.
- Mergaitės nori susirasti nedidelės apimties darbus, pavyzdžiui, tvarkyti privačius namus.
- Turintys asmeninę darbo patirtį žmonės (kartais įsidarbinę artimų žmonių padedami) galvoja, kad stengiantis, susiklosčius palankioms aplinkybėms, kitiems žmonėms padedant gali susirasti darbą.
- Romų/čigonų moterys stengiasi būti išsilavinusios ir įgyti naujų įgūdžių – būtent JI daro didžiausią pažangą šiame amžiuje.
- Jie turi neigiamą nuostatą į sistemingą darbą. Daugelis jų nenori būti samdomais darbuotojais.

- “Mažai darbo ir daug pinigų”
- Jie nori darbo vietos netoli namų. Jie yra įsitikinę, kad gali atlikti kvalifikuotus darbus ir gebėtų jų išmokti darbo vietose.
- Jie norėtų gauti didelį atlyginimą, bet nevykdyti jokių darbuotojo pareigų.

Taigi matome, kad reiškiamos prieštaringos nuomonės apie romų tautybės žmonių nuostatas į įsidarbinimą. Kai kuriose nuomonėse atsispindi pastangos išvelgti po bendromis situacijomis slypinčias gilesnes priežastis, kitose – tik dalijimasi pastebėjimais, tokiais kaip: „jie pageidauja darbo vietos arčiau namų“. Romų tautybės žmonės yra nevienodi, nors jų elgesys tam tikrose situacijose yra panašus. Norint suprasti jų nuostatas, mums reikia įveikti savąias.

Visuomenės nuostata į romų tautybės žmonių įsidarbinimą visose projekte dalyvaujančiose šalyse yra panaši ir visai ne gera:

- Visuomenė nenoriai įdarbina romų tautybės žmones, net juos diskriminuoja.
- Skeptiška nuostata dominuoja: “neraštingi, tingūs, vagys”
- Blogi tarptautiniai santykiai, abipusis nepasitikėjimas ir nepagarba tęsiasi nuo labai senų laikų. Dažniausiai žmonės nejaučia pasitikėjimo romų/čigonų bendruomenėms ir todėl nesiūlo jiems darbo kontraktų.
- Visuomenė verčia juos atlikti nekvalifikuotus darbus, pavyzdžiui valytojų. Tradicinė visuomenė nenori jų integracijos. Tokio teiginio įrodymu gali būti faktas, kad jiems labai sunku surasti galimybes mokytis įmonėse.

Tačiau lankančių mokyklas skaičiai didėja, visuomenė, matyt, įsisąmonina savo nuostatas ir imasi priemonių joms įveikti.

Kas romų tautybės žmonėms yra svarbiausia, kad jie sėkmingai galėtų integruotis profesiniame gyvenime?

Atsižvelgdami į savo respondentų atsakymus, galime teigti, kad yra daug svarbių dalykų: išsilavinimas, profesinis parengimas, įdarbinimo galimybės (kai kurie teigia, kad reikia steigti valstybės remiamas darbo vietas), šeimos ryšiai ir parama, kadangi naujas gyvenimo būdas keičia papročius ir priklausomybės jausmą. Mums nepavyko išskirti, kas svarbiausia. Gal būt, yra skirtumų ir atskirų valstybių institucijų atsakymuose (pavyzdžiui, prancūzų institucijų atsakymuose dažniau buvo kreipiamas dėmesys į šeimos ryšių svarbą), tačiau mūsų tyrime surinktų duomenų nepakanka tai įrodyti..

Tačiau net jeigu tik viena institucija pabrėžė, kad reikia sistemiskai žvelgti į šią problemą, atrodo, kad su tuo galima sutikti.

Romų tautybės žmonių darbo rinkoje: dabartinė situacija.

Kiek jūsų aptarnaujamų romų tautybės žmonių gavo atlyginamą darbą pastaraisiais metais? Į šį klausimą nebuvo lengva atsakyti, nes daugelis apklaustų institucijų neturėjo jokių duomenų. Didžiausias skaičius - 320 žmonių (262 vyrų ir 58 moterų), mažiausias – 0. Skaičių skirtumas iš tiesų

didelis, tačiau mūsų tyrime nėra duomenų, leidžiančių analizuoti šio reiškimo priežastis. Svarbiausia žinia yra ta, kad pastangos gali skatinti norimus rezultatus.

Dažniausiai romų tautybės žmonės užsiima šia veikla:

- nekvalifikuotas darbas statybose,
- vaisių rinkimas žemės ūkyje,
- tradiciniai amatai,
- sezoninis darbas,
- gatvių valymas.

Labiausiai pageidaujami vyrai.

Tipiškas darbas moterims: valymas institucijose, stotyse, ligoninėse

Apibendrinant galima sakyti, kad dauguma jų dirba paprastą, nekvalifikuotą, atsitiktinį darbą. Paminėti keli žmonės, įsidarbinę socialiniais darbuotojais, kompiuterių operatoriais, turintys menininkų, atlikėjų darbus.

Specialieji romų tautybės žmonių poreikiai profesiniam ugdymui ir įdarbinimui.

Daugelis mūsų respondentų pritaria minčiai, kad specialieji poreikiai kyla dėl prastų romų tautybės žmonių akademinį išsilavinimą, rašymo ir skaitymo gebėjimų, nepakankamo formalaus išsilavinimo lygio. Dėl to atsiranda kliūčių tolimesniam profesiniam ugdymui. Yra dar kelios svarbios nuomonės:

- Nepakankamas kalbos mokėjimas, administracijoje vartojamų dokumentų nesupratimas.
- Jie pageidauja darbo, reikalaujančio aukštos kvalifikacijos. Todėl jiems reikia žinoti, kokie yra keliami reikalavimai darbe ir kokios yra galimybės įgyti būtiną kvalifikaciją. Jiems reikalingas profesinis konsultavimas.
- Kai kurie iš jų turi labai nedidelę praktinę patirtį, jiems trūksta pasitikėjimo savimi, jie nesilaiko darbo tvarkos, nesugeba susikaupti ties vienu atliekamu darbu, jiems trūksta įsidarbinimo motyvacijos. Taigi, jiems reikia išsiugdyti būtinus socialinius įgūdžius.
- Jie geriau išmoksta, turėdami betarpišką kontaktą su mokytoju, kai mokymosi procesas yra dinamiškas ir greitai pastebimi rezultatai.
- Jiems reikia daugiau praktinės patirties, nes jų išsilavinimo lygis yra gana žemas. Dėl to jiems sunkus yra teorinis mokymasis. Jiems priimtina, kada mokantis teikiama finansinė parama ir iš karto po mokslų baigimo jie yra įdarbinami.

Norint patenkinti specialiuosius poreikius, reikia nuolat bendradarbiauti su romų tautybės žmonėmis.

Reikalingas mokymas, kuris:

- leistų jiems konkuruoti darbo rinkoje,
- būtų grįstas jų pasaulėžiūra ir kultūra,

- atsižvelgtų į jų išsilavinimo ypatumus ir poreikius ir kuriame būtų naudojama atitinkama didaktinė medžiaga.

Mokyti galima būtų:

- kuriant trumpus specialius kursus,
- ugdant pagrindinius įgūdžius, tokius kaip skaitymas, rašymas, vairavimas ir kt.
- Rengiant tradiciniams amatams.

Atsižvelgiant į veikiančias ugdymo sistemas mūsų šalyse, reikia pripažinti, kad beveik visiems romų tautybės žmonėms reikalingas konsultavimas, veikiančių profesinių kursų pritaikymas. Jiems taip pat reikalinga pagalba, socialinė parama. Reiktų kurti valstybės remiamas darbo vietas. Mūsų visuomenės vis labiau tas reikmes įsisąmonina. Tai liudija specialios vyriausybės programos, nevyriausybinių organizacijų veikla, ir ypač pačių romų organizacijų ir asociacijų veikla. Pavyzdžiui Ispanijoje tą paramą galime matyti, vykdant Įterpimo į darbo rinką programą (ACCEDER), kurioje numatytas informavimas, profesinis konsultavimas, dokumentų apiforminimas, romų bendruomenės ir visuomenės sąmoningumo skatinimas, ryšiai su kitomis institucijomis.

Kliūtys, trukdančios romų tautybės žmonėms įgyti išsilavinimą, kvalifikaciją ir darbą.

Mūsų respondentų nuomone, pagrindinės kliūtys, trukdančios siekti išsilavinimo ir įsidarbinti, yra šios:

- skurdas,
- nepritaikyta jų poreikiams ugdymo sistema,
- diskriminacija,
- jų kultūriniai ypatumai,
- motyvacijos stoka,
- keliavimas,
- rasizmas.

Būdingos kliūtys, siekiant išsilavinimo:

- . nepasirengimas mokyklai,
- . tėvai neleidžia vaikų į mokyklą,
- . žemi akademiniai pasiekimai, nes mokykla nepritaikyta jų poreikiams.

Kliūtys, neleidžiančios įgyti reikiamos kvalifikacijos:

- . nepakankamas išsilavinimo lygis,
- . realių perspektyvų trūkumas arba nerealiūs lūkesčiai,
- . tradiciniai jų atliekami darbai nereikalauja kvalifikacijos,
- . jie gali susirasti darbą, nereikalaujantį kvalifikacijos.

Kliūtys įsidarbinant:

- . neturi reikiamos kvalifikacijos,
- . darbo vietų trūkumas,
- . jų tradiciniai amatai neturi paklausos darbo rinkoje,
- . mažai atlyginamas nekvalifikuotas darbas,
- . jie nenori pastovaus darbo.

Pasiūlymai, kaip galima pagerinti romų tautybės žmonių padėtį darbo rinkoje.

Vienas svarbiausių dalykų yra nuostatos, kurias reikia keisti abiem pusėm (romams į išsilavinimą ir darbą, darbdaviams ir ugdymo įstaigoms į romus). Labai svarbu, kovoti su rasizmo apraiškom, atsisakyti neteisingų stereotipų.

Priemonės, kurių imamasi, turi būti realistiškos. Reikia atsižvelgti į romų tautybės žmonių gyvenimo aplinkybes. Kiekvienoje šalyje reikia įtikinėjimo, koks svarbus yra išsilavinimas, profesinė integracija, valstybės pagalba, įdarbinant romus.

Kai kurios institucijos pateikė konkrečių pasiūlymų:

- Tradicinių amatų pripažinimas, išduodant Darbo ministerijos pripažintus pažymėjimus (turimų įgūdžių teisinis pripažinimas).
- Profesinio ugdymo pritaikymas jų išsilavinimo lygiui ir gyvenimo būdai.
- Romų tautybės žmonių ir darbdavių informavimas bei konsultavimas.
- Sėkmės pavyzdžių viešinimas (atskirų atvejų analizė) darbdaviams ir kitoms socialinėms grupėms.
- Į darbinę veiklą orientuotas ugdymas turi prasidėti darželyje ir pradinėse mokyklose.
- Turėtų būti atliekami tyrimai, kokios profesijos romų tautybės žmonėms yra patraukliausios ir organizuojami profesiniai kursai, atsižvelgiant į jų pageidavimus.
- Stengiantis išvengti pavojaus, kad romų tautybės žmonės nebus priimami į darbą, laikytis pozityvios diskriminacijos politikos.
- Reikalingos visaapimančios socialinės integracijos programos, kuriose būtų derinami veiksmai, atsižvelgiant į žmonių poreikius.
- Atlyginimai turėtų būti didesni už socialinę paramą, kad skatintų dirbti romų jaunimą, remiamą valstybinių socialinio aprūpinimo institucijų.
- Finansiškai turėtų būti skatinami darbdaviai, įdarbinantys romų tautybės žmones.

Apibendrinimas

Šioje ataskaitoje pateikti pilotinio tyrimo duomenys, gauti apklausus įvairias švietimu ir įdarbinimu besirūpinančias institucijas projektą vykdžiusiose šalyse. Tyrimo rezultatai parodė, kad nors skirtingose Europos šalyse romai gyvena nevienodomis sąlygomis, yra daug bendrų jų profesinę

integraciją sunkinančių veiksnių, tarp kurių svarbiausi: nepalanki jų nuostata į švietimą, kultūrinis savitumas ir kultūrinė izoliacija, dėl kurios atsiranda supratimo apie darbo rinką trūkumas, per didelės ir nerealių aspiracijos arba, atvirkščiai, - pasitikėjimo savo galimybėm įsidarbinti trūkumas, nedarbas, skurdas.

Norint pagerinti romų situaciją darbo rinkoje, reikalingos kompleksinės priemonės, apjungiančios valstybinių ir nevyriausybinių institucijų, pačių romų bendruomenių pastangas. Reikalingas dialogas, suteikiantis progų geriau pažinti ir suprasti vieniems kitus ir atsižvelgti į abiejų pusių gyvenimo būdą ir poreikius.